

Senectus

BİRİKİMLER / CLASSICAL ARTICLE

Yaşlılık Üzerine*

De Senectute

Cicero

15 Aslında şöyle iyice bir düşünüyorum da, yaşlılığın bahtsız bir çağ olarak görülmesini dört nedene bağlıyorum: İlki, faal çalışma hayatından uzaklaştırması; ikincisi, bünyeyi zayıflatması; üçüncüsü, hemen hemen tüm zevklerden mahrum etmesi; dördüncüsü de ölümün bir adım ötede bekleyişi. Şimdi dilerseniz bu nedenlerin ne kadarı ne denli doğru, teker teker bir bakalım.

VI. “Yaşlılık, bizi işlerimizden alıkoyar.” Hangilerinden? Yoksa gençken ve gücümüz kuvvetimiz yerindeyken yapılanlardan mı? Bedenen dinç olmayabilirler, ama zihnen üstesinden gelebilecekleri hiç işleri de mi yok bu yaşlıların? Demek Quintus Maximus hiç iş yapmıyordu; demek senin baban, benim oğlumun da kayınpederi o muhterem zat, Lucius Paulus hiç iş yapmıyordu.¹ Ya diğer yaşlılar; Fabriciuslar,

15 Etenim cum complector animo, quattuor reperio causas cur senectus misera videatur: unam quod avocet a rebus gerendis, alteram quod corpus faciat infirmius, tertiam quod privet fere omnibus voluptatibus, quartam quod haud procul absit a morte. Earum, si placet, causarum quanta quamque sit iusta unaquaque videamus.

VI. A rebus gerendis senectus abstrahit. Quibus? An eis, quae iuventute geruntur et viribus? Nullaene igitur res sunt seniles quae, vel infirmis corporibus, animo tamen administrantur? Nihil ergo agebat Quintus Maximus, nihil Lucius Paulus pater tuus, socer optimi viri fili mei? Ceteri senes, Fabricii Curii Coruncanii, cum rem publicam consilio et auctoritate defendebant, nihil agebant?

¹ Cato'nun oğlu Marcus Porcius Cato, Paulus'un kızı Aemilia'yla evlendi. İÖ 152 yılında öldü.

* Bu metin Cicero'nun De Senectute/Yaşlılık Üzerine adlı eserinin, daha önce tam metin olarak yayımlanmış hâli olan şu yayından alıntılanmıştır: De Senectute/Yaşlılık Üzerine (çevirmen: Çiğdem Dürüşken), Alfa Yayınları, İstanbul, 2018, s. 32-43. Çevirmen Çiğdem Dürüşken'e ve yayımlamamıza izin veren Alfa Yayınlarına teşekkür ederiz.

Curiuslar, Coruncaniuslar fikirleriyle, nüfuzlarıyla devlete destek verirken hiç iş yapmıyorlardı, öyle mi?

16 Appius Claudius'un yaşlılığı yetmemiş, üstüne bir de körlük eklenmişti.² Buna rağmen, Senato Pyrrhus'la uzlaşıp mütareke imzalamaktan yana bir tavır almışken, sonradan Ennius'un mısralara döktüğü şu sözleri söylemekte bir an bile tereddüt etmedi:

*Şimdiye kadar sapasağlam
yerinde duran*

aklınıza ne oldu da,

*böyle bir deliliğe kapılıp yolundan
saptı?...*

diye devam eder bu şiir, en etkili tonlamalarla. Siz zaten biliyorsunuz bu şiiri; hem Appius'un konuşması da elimizde. Appius bu konuşmayı ikinci konsüllüğünden on yedi yıl sonra yapmıştı; iki konsüllüğü arasında da on yıllık bir süre vardı ve ilk konsüllüğünden önce bir de kensör olmuştu, yani anlayacağınız Pyrrhus'la savaştığımız dönemde Appius tam anlamıyla bir ihtiyardı; ama arşivlerden öğrendiğimiz kadarıyla hikâyesi bu minvalde.³

2 Aristokrat bir aileden gelen, zamanının en önemli devlet adamlarından ve kamuya büyük hizmetleri dokunmuş vatandaşlarından olan Appius Claudius Caecus, Roma'nın ilk askeri yolu olan Via Appia ve dağlardan şehre su getiren en eski su kemeri Aqua Appia'ya adını vererek ölümsüzleşmiştir. İÖ 312 yılında C. Plautius'la birlikte kensör seçildi. İÖ 307 yılında da konsül oldu; ikinci konsüllüğü de İÖ 296 yılına rastlar. Cicero, *Brutus* (61-62) adlı eserinde Appius'un konuşmasının aile arşivlerinde kayıtlı olduğundan bahseder. Epirus kralı Pyrrhus, İÖ 280-276 yılları arasında Güney İtalya şehirlerinin de desteğiyle Roma'ya karşı zaferler kazandı; buna rağmen yurduna ağır kayıplarla döndü (İÖ 275).

3 Appius'un epeyce yaşlı bir insan olmasına rağmen devletin selameti için böyle bir konuşma yapma cesaretini gösterdiği vurgulanır.

16 Ad Appi Claudii senectutem accedebat etiam ut caecus esset; tamen is cum sententia senatus inclinaret ad pacem cum Pyrrho foedusque faciendum, non dubitavit dicere illa quae versibus persecutus est Ennius:

*quo vobis mentes,
rectae quae stare solebant*

antehac, dementes sese flexere viai?...

ceteraque gravissime; notum enim vobis carmen est, et tamen ipsius Appi exstat oratio. Atque haec ille egit septimo decimo anno post alterum consulatum, cum inter duos consulatus anni decem interfuisset, censorque ante superiorem consulatum fuisset; ex quo intellegitur, Pyrrhi bello grandem sane fuisse; et tamen sic a patribus accepimus.

17 Nihil igitur adferunt qui in re gerenda versari senectutem negant, similesque sunt ut si qui gubernatorem in navigando nihil agere dicant, cum alii malos scandant, alii per foros cursent, alii sentinam exhauriant, ille autem clavum tenens quietus sedeat in puppi. Non faciat ea quae iuvenes; at vero multo maiora et meliora facit. Non viribus aut velocitate aut celeritate corporum res magnae geruntur, sed consilio auctoritate sententia; quibus non modo non orbari, sed

18 etiam augeri senectus solet. Nisi forte ego vobis, qui et miles et tribunus et legatus et consul versatus sum in vario genere bellorum, cessare nunc videor, cum bella non gero: at senatui quae sint gerenda praescribo et quo modo; Carthagini male iam diu cogitanti bellum multo ante

17 O halde yaşlılığın faal hayata ayak uyduramayacağını söyleyenler boş konuşuyorlar. Şöyle deseler de olurmuş: Gemi seyir halindeyken dümençi hiçbir iş yapmaz, ama tayfalar kâh direklere tırmanır, kâh güvertede koşturur, kâh sintineyi boşaltır; o ise elinde dümeni, geminin pupasında öyle sakince oturur. Dümençi gençlerin yaptıklarını yapmayabilir, ama daha büyük, daha iyi bir iş yapar. Zaten büyük işler öyle beden kuvvetiyle, faallığıyla, çevikliğiyle yapılmaz; fikirle, iradeyle, hitabetle yapılır. Yaşlılık, bu değerlerin hiçbirinden yoksun olmadığı gibi, tabiatı gereği fazlasına sahiptir. Tabii siz

18 şimdi beni gerek asker, gerek askeri temsilci, gerek elçi, gerekse bir konsül olarak savaşın her türüsüne katılmış olduğum halde, şu an cepheye çarpışmıyorum diye işsiz güçsüz sanıyorsanız, o başka. Oysa Senato'ya neyi nasıl yapması gerektiğini söyleyen benim; uzun süredir kötü niyetler beslemekte olan Kartaca'nın savaş ilan etmesini beklemeden, ona karşı savaş ilan eden benim. Kartaca'nın yerle bir olduğunu görmeden de bu ülkeyle ilgili çekincelerimi söylemekten asla vazgeçmeyeceğim.⁴

19 Ah Scipio, keşke ölümsüz tanrılar bu şerefi sana bahşetmiş olsalar da, dedenden kalan vazifeleri sen tamamlasan! Deden öleli otuz üç sene oldu, ama peş peşe gelen yıllar onun hatırasını birbirine devredecek. Benim kensörlüğümden bir yıl önce

denuntio, de qua vereri non ante desinam, quam illam excisam esse cognovero.

19 Quam palmam utinam di immortales, Scipio, tibi reservent, ut avi reliquias persequere! cuius a morte tertius hic et tricesimus annus est, sed memoriam illius viri omnes excipient anni consequentes; anno ante me censorem mortuus est, novem annis post meum consulatum, cum consul iterum me consule creatus esset. Num igitur si ad centesimum annum vixisset, senectutis eum suae paeniteret? Nec enim excursionem nec saltu nec eminus hastis aut comminus gladiis uteretur, sed consilio ratione sententia; quae nisi essent in senibus, non summum consilium maiores nostri appellarent senatum.

20 Apud Lacedaemonios quidem ei qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt sic etiam nominantur senes. Quodsi legere aut audire voletis externa, maximas res publicas ab adolescentibus labefactatas, a senibus sustentatas et restitutas reperietis.

Cedo qui vestram rem publicam tantam amisistis tam cito?—

sic enim percontantur, ut est in Naevi poetae Ludo: respondentur et alia et hoc in primis,

proveniebant oratores novi, stulti adolescentuli.

Temeritas est videlicet florentis aetatis, prudentia senescentis.

⁴ Cato'nun, Senato'daki her toplantı sonrasında, tartışılan konu ne olursa olsun, tekrarladığı "Kartaca yok edilmeli!" (*Delenda est Carthago!*) şeklindeki ifadesi çok meşhurdur.

ölmüştü, yani konsüllüğünden dokuz yıl sonra. Konsül olduğum yıl, o da ikinci kez konsül seçilmişti. Peki, yüz yaşına kadar da yaşamış olsa, sizce böyle bir adam yaşından hiç gocunur muydu? Kesinlikle hayır! Doğru, belki koşup zıplamayacaktı,⁵ mızrağını uzak mesafelerden savuramayacaktı, kılıcıyla göğüs göğüse mücadele edemeyecekti, ama fikrini, mantığını, hitabetini konuşturacaktı. Bu meziyetler yaşlı insanların (*senes*) ayrıcalığı olmasaydı, atalarımız da yüce meclisimize Senato (*Senatus*) adını vermezdi.

20 Spartalılar arasında da devletin en yüksek makamlarında bulunan ve hakikaten yaşlı olan kimselere “İhtiyarlar” denir.⁶ Yabancı ülkelerin tarihini okuyacak ya da dinleyecek olursanız,⁷ en büyük devletlerin gençler tarafından çöktürüldüğünü, yaşlılar tarafından da ayağa kaldırılıp yeniden inşa edildiğini görürsünüz. Tıpkı şair Naevius’un *Ludus* adlı eserinde olduğu gibi,⁸

5 Askeri talimlerde ileriye fırlayıp düşmanın üzerine zıplar gibi zıplama hareketinden söz ediliyor.

6 Sparta’da *gerousia* adı verilen ihtiyarlar heyeti, 28 üyeden oluşur.

7 Tarih konuları genellikle dinlenerek öğrenilir. Bu öğrenimi dile getirmek için *audire* (işitmek, dinlemek) fiili kullanılır. Öyle ki, Yunancada *audire* fiiline karşılık gelen *akouō* (dinlemek) fiilinden türeyen *anēkoos*, “tarihten bihaber” anlamındadır.

8 Çeviriye kaynak aldığımız edisyonda, Roma’nın en eski şairlerinden Naevius’un (İÖ 3. yüzyıl sonları) bu kayıp eserinin adı *Ludus* (Oyun) olarak geçer, ama başka edisyonlarda bu eserinin adının *Lupus* (Kurt) olarak geçtiği görülür. Eser hakkında ayrıntılı bilgi edinilmemiş olmasına rağmen, Roma’nın efsanevi kurucusu ikizler, Romulus ve Remus’la ilgili olduğu belirtilir. Romulus ve Remus’u bir kurdun besleyip büyüttüğü bilinen bir mitos olduğu için, Naevius’un söz konusu eserinin adının *Lupus* olma ihtimali yüksek görünmektedir. Ama bu arada bu eserin Antifanes’in *Lydus* (Lydialı) adlı Yunanca oyununun kopyası olabileceği iddiası, meseleyi iyice çıkmaza sokar.

21 VII. At memoria minuitur. —Credo, nisi eam exerceas, aut etiam si sis natura tardior. Themistocles omnium civium perceperat nomina: num igitur censetis eum, cum aetate processisset, qui Aristides esset, Lysimachum salutare solitum? Equidem non modo eos novi, qui sunt, sed eorum patres etiam et avos; nec sepulcra legens vereor, quod aiunt, ne memoriam perdam; eis enim ipsis legendis in memoriam redeo mortuorum. Nec vero quemquam senem audivi oblitum quo loco thesaurum obruisset; omnia quae curant, meminerunt, vadimonia constituta, quis sibi, cui ipsi debeant.

22 Quid iuris consulti, quid pontifices, quid augures, quid philosophi senes, quam multa meminerunt! Manent ingenia senibus, modo permaneat studium et industria, neque ea solum in claris et honoratis viris, sed in vita etiam privata et quieta. Sophocles ad summam senectutem tragoedias fecit; quod propter studium cum rem neglegere familiarem videretur, a filiis in iudicium vocatus est, ut quemadmodum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet, sic illum quasi desipientem a re familiari removerent iudices; tum senex dicitur eam fabulam quam in manibus habebat et proxime scripserat, Oedipum Coloneum, recitasse iudicibus, quaesissetque num illud carmen desipientis videretur; quo recitato sententiis iudicum est liberatus.

23 Num igitur hunc, num Homerum, Hesiodum, Simonidem, Stesichorum, num, quos ante dixi, Isocraten, Gorgian, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem,

*Tanrı aşkına söyleyin, o
koscoca devletinizi*

böyle bir anda nasıl yitirdiniz?

diye sorup soruşturulur; başka başka
cevaplar verilir ve nihayet en akli
başında cevap gelir:

*Yeni yetme hatipler türüyordu,
budala budala
gençler:*

Çok doğal, çünkü ihtiyatsızlık hayatın
baharına, ihtiyatsa hasat dönemine
mahsus.

21 VII. “Ama hafıza da zayıflıyor.”
Tabii zayıflar, eğer işletmiyorsan ya da
doğuştan geç işliyorsan. Themistokles
bütün hemşerilerinin adını ezbere bilirdi;
sizce mümkün mü yaşı ilerlediğinde adı
Aristides olan kişiye Lysimakhos olarak
hitap etmiş olsun? Bana gelelim; ben
sadece henüz hayatta olanları tanımakla
kalmayıp onların babalarını, hatta
dedelerini de tanıyorum; eskilerin dediği
gibi, mezar taşlarını okursam hafızamı
kaybederim diye de korkmuyorum, tam
tersine onları okuyarak ölmüşlerimizi yad
ediyorum. Sonra parasını gömdüğü yeri
unutan bir yaşlıya da hiç rastlamadım
doğrusu. Yaşlılar kendileriyle alakalı her
şeyi hatırlar; mahkemeye çıkacakları
günleri, kime borçlu olduklarını, kimin
kendilerine borçlu olduğunu.

22 Ya hukukçular, rahipler, kuşboliciler,
felsefeciler, yaşlanınca ne çok şey
hatırlarlar! Yaşlıların zihnine bir şeycikler
olmaz, yeter ki hep işinde gücünde olsun.
Bu dediğim sırf seçkin, yüksek rütbeli

num Xenocraten, num postea Zenonem,
Cleanthem, aut eum, quem vos etiam
vidistis Romae, Diogenem Stoicum,
coegit in suis studiis obmutescere
senectus? An in omnibus studiorum
agitatio vitae aequalis fuit?

24 Age, ut ista divina studia omittamus,
possum nominare ex agro Sabino rusticos
Romanos, vicinos et familiares meos,
quibus absentibus numquam fere ulla in
agro maiora opera fiunt, non serendis, non
percipiendis, non condendis fructibus.
Quamquam in aliis minus hoc mirum est;
nemo enim est tam senex qui se annum
non putet posse vivere: sed idem in eis
elaborant quae sciunt nihil ad se omnino
pertinere.

serit arbores, quae alteri saeculo prosint,
ut ait Staius noster in Synephebis.

25 Nec vero dubitat agricola, quamvis
sit senex, quaerenti, cui serat respondere,
‘dis immortalibus, qui me non accipere
modo haec a maioribus voluerunt, sed
etiam posteris prodere.’

kimseler için değil, kendi köşesinde sessiz sakın bir hayat sürenler için de geçerli. Sophokles ömrünün sonuna kadar trajediler yazdı; hatta kendini ilmine o kadar kaptırdığı için ailenin gelir kaynaklarını idare edemediğine inanıldı ve oğulları tarafından mahkemeye verildi, hâkimler aklını yitirdiği gerekçesiyle mal varlığının idaresini onun elinden alsınlar diye; bizde de benzer bir gelenek var, malını mülkünü çarçur eden aile reisi bunların idaresinden el çektirilir. Neyse, derler ki, ihtiyar şair yenilerde yazdığı henüz mürekkebi kurumamış *Oidipous Kolonos*'ta adlı trajedisini hâkimlere ezberden okumuş ve onlara "Sizce bu şiir aklını yitirmiş birinin olabilir mi?" diye sormuş. Zaten okuması bitince, jüri kararıyla serbest bırakılmış.⁹

23 Şimdi diyebilir misiniz ki, yaşlılık bu adamı, keza Homeros'u, Hesiodos'u, Simonides'i, az önce adını andığım Isokrates'i, Gorgias'ı, felsefe okullarının kurucularından Pythagoras'ı, Demokritos'u, Platon'u, Ksenokrates'i, onların ardından gelen Zenon'u, Kleanthes'i ya da hatta Roma'dayken sizlerin de şahsen gördüğü Stoacı Diogenes'i çalışmalarına ket vurmak zorunda bıraktı? Yoksa hepsinin faal çalışma hayatı ömürleri bittiğinde mi bitti?

24 Hadi bu ulvi çalışmaları geçtik diyelim; Sabin yöresinden o kadar çok Romalı çiftçi sayabilirim ki size, hepsi komşum, ahbabım.¹⁰ İşlerinin başında olmadıkça çiftlikteki hayati işlerin

9 Sophokles o dönem doksan yaşlarındaydı.

10 Cato, Roma'da faal olarak bulunması gerekmeyen günlerde, Sabin yöresindeki çiftliğinde yaşardı.

hiçbirinin yürümesine izin vermezler, ne ekime, ne hasada ne de ürün istifine. Gerçi bu tür işler söz konusu olduğunda,¹¹ onların bu davranışına öyle çok da şaşmamak gerekir, çünkü sonuçta hiç kimse kendisinin bir yıl daha yaşamayacağını düşünecek kadar yaşlı değildir. Ama bu adamlar aynı özeni, kendileriyle hiç alakası olmayacağını bildikleri işlere de gösterirler ve sevgili Statius'umuzun *Synephebi* adlı şiirinde dediği gibi,¹²

*gelecek nesillerin yararına ağaç
dikerler.*

25 Gerçekten de yaşı ne olursa olsun bir çiftçiye “Kimin için dikiyorsun bu ağaçları?” diye sorulunca, hiç tereddüt etmeden şöyle cevap verecektir: “Bana bunları atalarımın miras alıp aynı şekilde torunlarıma emanet etmemi buyuran ölümsüz tanrılar için!”

11 Yıllık işler.

12 Komedilerini Menandros'tan ödünç alan İÖ 2. yüzyılın Romalı şairlerinden Caecilius Statius'un *Synephebi* (Genç Kafadarlar) adlı bu eserinin kaynağı da Menandros'un (Synepheboi) adlı eseridir.

